

Dean Spade

Kuo blogos teisės?

Teisinis diskursas liberalaus kapitalizmo kultūroje pateikia potencialiai politinius ginčus apie išteklių paskirstymą ir apie tai, kas yra svarbūs dalyviai darant politinius sprendimus, taip, tarsi jie būtų privatūs. Tai paverčia socialines problemas individualizuotomis, iš istorinio konteksto ištrauktomis žaizdomis ir privilegijomis, paverčia jas tokiais klausimais, dėl kurių skriaudos nėra tol, kol nėra veikėjo ir realiai sužeisto subjekto.

Wendy Brown, „Sužeidimo būsenos“

Per paskutinius du dešimtmečius paplitus trans teisių sąvokai, imta tariamai sutarti dėl to, kurių teisinių reformų reikėtų siekti, kad būtų galima pagerinti trans žmonių gyvenimus. Iki šiol trans lygybės gynėjai visų pirma siekė dviejų teisinės reformos įsikišimų: antidiskriminacinių teisės aktų, kurie įrašytų lytinę tapatybę ir/ar išraišką kaip nediskriminavimo kategoriją, ir teisės aktų, kurie į neapykantos nusikaltimų įstatymo taikymą įtrauktų nusikaltimus, pagrįstus aukos lyties tapatybe ir/ar išraiška. Tokios organizacijos kaip Nacionalinės Gėjų ir Lesbiečių Tikslinės Pajėgos (NGLTP) paremdavo valstybines ir vietines organizacijas visoje šalyje, kad padėtų priimti tokius įstatymus. Trylika valstijų (Kalifornija, Koloradas, Havajai, Ilinojus, Ajova, Meinas, Minesota, Niu Džersis, Niu Meksika, Oregonas, Rod Ailendas, Vermonas, Vašingtonas) ir Kolumbijos rajonas šiuo metu turi įstatymus, kuriuose lyties tapatybė ir/ar išraiška yra įtraukta kaip nediskriminavimo kategorija, taip pat 108 apygardos ir miestai turi tokius įstatymus. NGLTF vertinimu, 39 procentai Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojų šiuo metų gyvena tokioje teisinėje tvarkoje, kur galioje šie įstatymai. Septynios valstijos šiuo metu turi neapykantos nusikaltimų įstatymus, kuriuose įtraukta lyties tapatybė ir/ar išraiška.

2009-aisiais, federalinis įstatymas, vadinamasis „Matthew Shepard ir James Byrd Jr., neapykantos nusikaltimų prevencijos aktas“¹, pridėjo lyties tapatybę ir/arba išraišką prie federalinio neapykantos nusikaltimų įstatymo. Besitęsianti kova dėl to, kaip ir ar iš viso lyties tapatybė ir/ar išraiška turėtų būti įtraukta į „Įdarbinimo nediskriminavimo aktą“ (INA) – federalinį įstatymą, kuris uždraustų diskriminaciją lytinės tapatybės pagrindu, – toliau tęsiasi tarp konservatyvios nacionalinės gėjų ir lesbiečių organizacijos „Žmogaus teisių kampanija“ (ŽTK), įstatymų leidėjų ir įvairių organizacijų bei aktyvistų, siekiančių prastumti įvairovės įstatymo projektą kongrese. Šios dvi teisinės reformos, nediskriminavimo įstatymo projektai ir neapykantos nusikaltimų teisiniai aktai, ėmė apibrėžti trans teisių idėją Jungtinėse Valstijose. Šiuo metu tai yra pelno nesiekiančių organizacijų ir aktyvistų, dirbančių trans teisių srityje, labiausiai matomos pastangos.

Šios teisinės reformos strategijos logika nėra jokia paslaptis. Šalininkai teigia, kad šių įstatymų įsigaliojimas padaro keletą svarbių dalykų. Visų pirma, antidiskriminacinių įstatymų patvirtinimas gali sukurti pagrindą teisiniams pareiškimams prieš diskriminuojančius darbdavius, būsto tiekėjus, restoranus, viešbučius, parduotuves ir panašiai. Trans žmonių teisiniai pareiškimai dėl atskirties šiuose kontekstuose jau ne kartą žlugo, teismams teigiant, kad diskriminacija yra darbdavio, nuomotojo ar įmonės savininko teisėta preferencija. Įstatymai, pagal kuriuos diskriminacija dėl lyties tapatybės/išraiškos tampa nelegali, turi potencialo daryti įtaką teismams, kad šie nubaustų diskriminuojančią pusę ir suteiktų tam tikras kompensacines priemones (pvz. pinigų sugrąžinimas ar nuostolių padengimas) trans žmonėms, kurių teisės buvo pažeistos. Taip pat yra vilties, kad tokie įstatymai ir jų įgyvendinimas per teismus pasiųs prevencinę žinią linkusiems diskriminuoti, leidžiant jiems suprasti, kad tokios atskirtys nebus toleruojamos; šie įstatymai galiausiai padidins trans žmonių galimybes susirasti darbą, namus ir kitus būtiniausius dalykus.

Neapykantos nusikaltimų įstatymai yra skatinami panašios logikos. Šalininkai teigia, kad trans žmonės labai dažnai tampa nužudymų aukomis ir patiria žymiai daugiau prievartos. Daugeliu atvejų trans žmonių gyvenimas yra taip nuvertinamas policijos ir prokurorų, kad trans žmogžudystės net netiriamos arba trans žmonių žudikai gauna mažesnes bausmes nei įprasta nuosprendžiuose dėl žmogžudystės. Šalininkai tiki, kad neapykantos nusikaltimų įstatymai turės įtakos šiose situacijose, priversdami įstatymų įgyvendintojus žiūrėti į šį smurtą rimtai. Šių įstatymų priėmimas yra ir simbolinis gestas: tai paliudijimas, kad trans gyvybės

---

¹ Įstatymas pavadintas dviejų neapykantos nusikaltimų aukų vardais (čia ir toliau – vertėjos pastabos).

yra vertingos, dažnai šalininkų įvardijamas kaip patvirtinimas, kad trans asmenys yra žmonės. Be to, nediskriminavimo ir neapykantos nusikaltimų įstatymų šalininkai teigia, kad pats advokataavimo procesas, nepamirštant taip pat ir žiniasklaidos palaikymo, trans žmonių gyvenimų ir rūpesčių parodymas bei susitikimai su įstatymų leidėjais, per kuriuos šie gali išgirsti apie trans žmonių patirtis, padidina trans matomumą ir prisideda prie kovos dėl trans lygybės. Kartu su neapykantos nusikaltimų statutu atsiradęs privalomas duomenų rinkimas, kuriuo pasinaudodamos vyriausybės tarnybos skaičiuoja nusikaltimus, priklausančius tai kategorijai, yra giriamas šalininkų kaip galimybė padaryti trans žmonių problemų mastą ir sudėtingumą labiau matomą.

Remtis matomumo ir įtraukimo logika, kurią akcentuoja nediskriminavimo ir neapykantos nusikaltimų įstatymų kampanijos, yra labai populiari, tačiau idėja, kad šiomis dviem reformomis galima tinkamai spręsti trans žmonių problemas kriminalinės ir civilinės teisės kontekstuose, turi nemažai susirūpinimą keliančių trūkumų. Susirūpinimą kelia klausimas, ar šie įstatymai iš tikrųjų padidina galimybes išgyventi tiems, kurie yra tariamai jų ginami. Nagrinėjant tapatybės kategorijas, kurios buvo įtrauktos į šiuos įstatymus per pastaruosius kelis dešimtmečius, paaiškėjo, kad šios reformos nepanaikino šališkumo, atskirties ir niekinimo. Diskriminacija ir smurtas prieš spalvotuosius žmones išliko nepaisant įstatymų pakeitimo, kurie padarė šiuos veiksmus nelegaliais. Išliekanti ir auganti rasinė turto paskirstymo nelygybė Jungtinėse Valstijose leidžia manyti, kad šie įstatyminiai pakeitimai neturėjo žadėto poveikio ir sisteminio rasizmo struktūra nebuvo šių įstatymų paliesta. Nuvilia ir prieš dvidešimt metų įsigaliojusio Neįgaliųjų Amerikiečių Akto (NAA) rezultatai. Teismai apribojo šių įstatymų įgyvendinimo potencialą siaurai interpretuodami jų įtaką, ir neįgalūs žmonės išliko ekonomiškai ir politiškai marginalizuoti sisteminio įgalizmo². Panašūs argumentai gali būti pateikti apie diskriminacijos dėl tautinės kilmės, lyties, ir kitų visuomenę persmelkusių diskriminacijos formų gajumą, nepaisant to, kad kelis dešimtmečius egzistuoja oficialus tokio elgesio draudimas. Atlyginimo skirtumų, neteisėtų atleidimų, priešiškos darbo aplinkos, priėmimo/atleidimo iš darbo skirtumo ir prietarų motyvuoto smurto prieš grupes, kurias tariamai turėtų ginti nediskriminavimo ir neapykantos nusikaltimų įstatymai, gajumas skatina atsargiai vertinti šių priemonių efektyvumą.

Kaip jau aptariau įžangoje, neapykantos nusikaltimų įstatymai neturi atbaidančio efekto. Jų dėmesio centre – bausmė, ir negalima sakyti, kad jie užkirstų kelią smurtui, įkvėptam

---

² Įgalizmas – angliško „ableizm“, reiškiančio neįgaliųjų diskriminaciją laisvas vertimas.

diskriminacijos. Be to, kad nesugeba užkirsti kelio skriaudai, reikia juos matyti ir bendrame teisinės sistemos problemų kontekste, ypač turint omeny mūsų kriminalinių bausmių sistemos smurtą. Nediskriminavimo įstatymai yra pritaikomi neadekvačiai. Dauguma diskriminaciją patiriančių žmonių neturi užtektinai išteklių teisei pagalbai gauti, tad jų patirtys niekuomet nepasiekia teismo. Taip pat per paskutinius trisdešimt metų Aukščiausiasis Teismas smarkiai sumažino šių įstatymų pritaikomumą, tad šiuo metu nepaprastai sudėtinga įrodyti diskriminavimo atvejį neturint laiško iš darbdavio ar nuomotojo, kuris sakytų: „Aš imuosi šio neigiamo veiksmo prieš tave, nes tu esi [įrašyti savybes]“. Netgi tokiais akivaizdžiais atvejais diskriminaciją patiriantys žmonės dažnai pralaimi. Būtinybė įrodyti diskriminacinę intenciją tapo pagrindiniu aspektu, lemia, kad laimėti tokias bylas, kai jos patenka į teismą, yra beveik neįmanoma. Šie įstatymai taip pat apima labai siaurą sritį, kuri dažnai neįtraukia veiksmų, kuriuos atlieka pagrindiniai marginalizuojamų grupių skriaudėjai: kalėjimo sargai, socialiniai darbuotojai, bedarbių birža, imigracijos tarnyba, vaikų globos tarnyba ir kiti, kontroliuojantys marginalizuojamų grupių gyvenimus Jungtinėse Valstijose. Neoliberalizmo laikais, kuriais būdinga palikti žmones likimo valiai (socialinio saugumo tinklo ir infrastruktūros sumažinimas, ypač vargšų ir spalvotųjų bendruomenėse) arba juos įkalinti (imigracijos ir kriminalinių įstatymų įgyvendinimo išaugimas), nediskriminavimo įstatymai nesuteikia didelio palengvėjimo lengviausiai pažeidžiamiesiems.

Besibylinėjantys trans žmonės susiduria ne tik su bendromis problemomis, susijusiomis su teisinėmis reformomis, kurios prideda lyties tapatybę/išraišką prie draudžiamų savybių sąrašo, bet ir su specifiniais iššūkiais, kai siekia diskriminacijos sukeltos žalos atitaisymo pagal šiuos įstatymus. Net jurisdikcijose, kuriose galioja šie įstatymai, trans bylininkai yra pralaimėję bylų dėl diskriminacijos tokiose situacijose, kai jiems nebuvo leista pasinaudoti lyties pagrindu suskirstyta infrastruktūra. Kalbant apie darbovietės kontekstą, tai dažnai reiškia, kad net jeigu trans žmogus gyvena teisinėje jurisdikcijoje, kurioje diskriminacija prieš trans žmones tariamai nelegali, neleisti trans žmogui pasinaudoti tualetu, kuris dera prie jo/jos lyties tapatybės, nėra traktuojama kaip įstatymo pažeidimas. Žinoma, turint galvoje stulbinamą trans populiacijos nedarbą, kylantį iš benamystės, šeimos paramos trūkumo, su smurtu susijusios traumų, potencialių darbdavių diskriminacijos, nepatenkinto sveikatos priežiūros poreikio efektų ir daugelio kitų faktorių, net jeigu teisinės interpretacijos dėl trans žmonių galimybės pasinaudoti tualetu būtų teisingesnės, tai vis tiek net paviršutiniškai nepaliestų trans skurdo problemas. Vis dėlto šios interpretacijos įdarbinimo bylose, įskaitant problemas dėl tualetų, yra ypač pavojingos, nes gali būti pritaikytos kitose svarbiose

situacijose, kuriose trans žmonės kovoja dėl išlikimo sistemose, besiremiančiose lytine segregacija. Trans žmonės dažnai susiduria su smurtu ir diskriminacija lytiniu pagrindu suskirstytose erdvėse, tokiose kaip prieglaudos, kalėjimai ir bendruomenės namai, o tualetų prieinamumas yra viena iš labiausiai ginčytinų problemų tarp trans darbininkų ir darbdavių, todėl prieš anti-trans teisines interpretacijas trans žmonės įtraukiantys įstatymai tampa bejėgiai ir tai yra vienas iš pavyzdžių, kiek trūkumų turi lygybės siekimas per teismus ir įstatymų leidžiamuosius organus.

Rasizmą kritikuojantys teoretikai³ išplėtojo nediskriminavimo įstatymų ribų analizę, galinčią padėti suprasti, kodėl šios įstatyminės reformos greičiausiai ir toliau nesugebės sukurti prasmingo pokyčio trans žmonėms. Alano Freemano kritika vadinamajai „nusikaltėlio perspektyvai“ nediskriminavimo įstatymuose ypač gelbsti konceptualizuojant dažnai pasitaikančias trans teisių strategijų ribas. Freemano darbuose kritiškai žvelgiama į įstatymus, kurie draudžia rasinę diskriminaciją. Jis atskleidžia, kaip ir kodėl nediskriminavimo ir neapykantos nusikaltimų statutai neišpildo savo lygybės ir laisvės pažadų žmonėms, kurie dažniausiai tampa diskriminacijos ir smurto aukomis. Freemanas teigia, kad nediskriminavimo įstatymai nesuvokia, kaip veikia rasizmas, ir dėl to nesugeba tinkamai su juo susidoroti. Nediskriminavimo įstatymai pirmiausia konceptualizuoja rasizmo žalą per dualizmą nusikaltėlis/auka, sudarydami įvaizdį, kad fundamentali nusikaltimo scena yra ta, kurioje nusikaltėlis, iracionaliai nekęsdamas žmonių dėl jų rasės, atleidžia juos iš darbo, nesuteikia jiems tam tikros paslaugos, sumuša arba nužudo auką, grįsdamas šį veiksmą savo neapykanta. Tai, kad įstatymas naudoja šitokią rasizmo koncepciją, lemia keletą dalykų, kurie padaro jį neefektyvą naikinant rasizmą ir net padeda prisidėti prie tikrųjų rasistinių procesų užmaskavimo. Visų pirma, tai individualizuoja rasizmą. Pagal šią koncepciją rasizmas yra blogų individų, kurie tyčia priima diskriminuojančius sprendimus, problema, ir kad šiuos individus reikia bausti. Remiantis šiuo (ne)supratimu, struktūriškas arba sisteminis rasizmas išlieka nematomas. Tad įstatymas gali kontroliuoti tik tas nelygybes, kurios atsiranda dėl nusikaltėlių veiksmų, atliekamų tyčia galvojant apie tas kategorijas, apie kurias nereikėtų galvoti (pvz. rasę, lytį, neįgalumą) priimant tam tikrus sprendimus (pvz. dėl samdymo ar atleidimo iš darbo, dėl priėmimo ar išmetimo). Tokios aplinkybės, kaip gyvenimas rajone su nepakankamai finansuojamomis mokyklomis, kuriose „taip jau pasitaikė“, kad 96 procentai mokinių yra spalvotieji, arba būtinybė atlikti priėmimo testą, kuris, kaip jau įrodyta, rasę nustato geriau nei akademinę sėkmę, ar bet kuri kita gyvenimo sąlygų nelygybė (galimybės

---

³ Rasizmą kritikuojantys – „critical race theory“ laisvas vertimas.

gauti tinkamą maistą, sveikatos priežiūrą, įdarbinimą, gyvenamąjį būstą, švaraus orą ir vandenį), kuri, kaip žinome, kyla ir atskleidžia ilgalaikes tendencijas, negali būti suprantama kaip „pažeidimas“ pagal diskriminavimo principą, tad ir žalos atlyginimas negali būti pasiektas. Ši siaura interpretacija to, kas sudaro pažeidimą ir kas gali būti atpažįstama kaip diskriminacija, įtvirtina socialiai neteisingo paskirstymo *status quo* ir pateikia jį kaip savaime suprantamą reiškinį. Nediskriminavimo įstatymas baudžia tik nuo normos nukrypusius individus su akivaizdžiai diskriminaciniais ketinimais. Tuo tarpu kasdienė nelygybė, lemianti išgyvenimo galimybes pagal rasę, etninę tapatybę⁴, neįgalumą, tautybę, socialinę ir biologinę lytį, išlieka neliečiama ir yra įtvirtinama kaip nediskriminavimas ir netgi kaip teisingumas.

Nusikaltėlio perspektyva taip pat uždangsto ir istorinį rasizmo kontekstą. Diskriminacija yra suprantama kaip veiksmas, kai priimant sprendimą svarbiomis laikomos savybės, kurias nediskriminavimo įstatymas draudžia laikyti svarbiomis (pvz. rasė, lytis, neįgalumas), ir neatsižvelgia, ar tas sprendimas suteikia privilegiją ar skriaudžia tradiciškai atskirtyje gyvenančią grupę. Dėl šių priežasčių diskriminacijos principas yra naudojamas sunaikinti pačią pozityvios diskriminacijos ir de-segregacijos programų esmę. Klaidingai konceptualizuotas „aklumas spalvai“ (color-blindness) sunaikina galimybę išlyginti didžiulius rasinius skirtumus Jungtinėse Valstijose, atsiradusius dėl vergijos, genocido, žemės užgrobimo, internavimo ir imigrantų atskirties, taip pat ir dėl atvirai rasistinių politinių strategijų, kurios ne tik istoriškai, bet dar ir šiandien diskriminuoja spalvotuosius žmones, nesuteikdamos jiems privilegijų, kurias sukuria tokios socialinės gerovės programos JAV piliečiams, – socialinio saugumo, dotacijų ir paskolos žemei įsigyti bei įvairių kitų žemvaldžių paramos būdų. Sąlygos, kurios sukūrė ir toliau palaiko šiuos didžiulius skirtumus, tampa nematomos dėl nusikaltėlio perspektyvos modelio, kuri teigia, kad bet kokių atveju galvoti apie vieną iš draudžiamų kategorijų, tokių kaip rasė, yra vienodai žalinga. Šis modelis pateikia realybę taip, tarsi tai būtų žaidimas, kuriame visi žaidžia pagal tas pačias taisykles, tad bet koks pranašumas ar netektis, atsiradusi dėl draudžiamos kategorijos naudojimo yra vienodai žalinga ir sukuria nelygybę. Šitaip deklaruojama, kad rasinis *status quo* yra neutralus. Šis sisteminio rasizmo pateisinimas, pateikiantis save kaip lygių galimybių logiką, sudaro sąlygas atsirasti „atvirkštinio rasizmo“ mitui. Ši koncepcija neteisingai interpretuoja rasizmą ir suteikia analogiškų reikšmių situacijoms, kuriose baltieji netenka galimybių dėl programų, siekiančių suvienodinti rasizmo pasekmes, ir toms situacijoms, kuriose spalvotieji žmonės netenka galimybių dėl rasizmo.

---

⁴ Šiuo atveju turima galvoje konkrečiai „indigenous“, arba vietiniai Amerikos gyventojai autochtonai.

Nediskriminavimo įstatymų rėmimasis nusikaltėlio perspektyva sukuria klaidingą įvaizdį, kad prieš tai visuomenės atskirtyje ar pakraščiuose buvusios grupės dabar yra lygios, kad teisingumas yra įvestas ir gyvenimo galimybių paskirstymas vėl yra pagrįstas. Ši lygybės ir teisingumo deklaracija užtušuoja nelygybes ir atskirtis, kurios sudaro mūsų kasdienybę, ir leidžia joms toliau gyvuoti. Politinio pasipriešinimo strategijų susiaurinimas siekiant įtraukimo ir nediskriminavimo įstatymų, prasideda nuo klaidingos prielaidos, kad šis būdas siekti pripažinimo sulys mūsų gyvenimo galimybes ir leis mums būti konkurencingiems (tariamai teisingoje) sistemoje. Tai dažnai neutralizuoja kitą kritiką, tarsi ekonominė sistema būtų teisinga, išskyrus tuos atvejus, kad blogi diskriminuotojai atleidžia trans žmones dėl to, kad jie yra trans. Kadangi priespaudos problema yra apibrėžiama taip siaurai, tarsi nediskriminavimo įstatymai ją galėtų išspręsti, tai nerodo, kokia sudėtinga yra sisteminė, gyvybei pavojų kelianti diskriminavimo žala, kurią siekia užbaigti trans pasipriešinimas. Nenuostabu tad, kad retorika, lydinti šitokią lygybės siekį, dažnai sutelkia visą dėmesį į „vertingus darbuotojus“, kitaip žinomus kaip žmones, kurių kitos savybės (rasė, įgalumas, išsilavinimas, klasė) suteiktų jiems neblogą šansą darbo rinkoje, jeigu ne atsitiktinė neteisėta diskriminacija dėl lytinės tapatybės ir/ar išraiškos.

Naudoti kaip pavyzdžius mažiausiai nuskriaustus iš nuskriaustųjų, trumpai tariant, tampa būtinybe tuomet, kai problemos yra suformuluojamos taip siaurai, kad žmogus, susiduriantis su keliomis susikertančiomis skriaudos rūšimis, nebeturi jokios galimybės gauti naudos iš nediskriminavimo įstatymo. Ši formuluoatė leidžia ir net padaro būtina, kad socialinio įtraukimo pastangos diskriminacinėje tvarkoje būtų grindžiamos retorika, kuri įtvirtina *status quo* pagrįstumą ir teisingumą. Įtraukimo aktyvistų dėmesys vien tik nediskriminavimo įstatymams ir neapykantos nusikaltimų įstatymų kampanijai remiasi palyginimo strategija, iš esmės teigiant „mes esame tokie pat kaip jūs: nenusipelnėme, kad su mumis būtų elgiamasi kitaip vien dėl šios vienintelės skirtingos savybės“. Kad galėtų naudotis šiuo argumentu, įtraukimo šalininkai griebiasi įsivaizduojamų JAV sociumo normų ir renkasi reklamuoti tuos individus, kurie įkūnija JAV normalumo standartus, kurių gyvenimai lengvai telpa į bendrai priimtą teisingumo supratimo rėmus. „Tobuli ieškovai“ šiose bylose yra baltieji žmonės gerai apmokamuose darbuose ir teisėti imigrantai. Keblios problemos, su kuriomis susiduria tinkamų dokumentų neturintys imigrantai, žmonės, patiriantys kelių rūšių diskriminaciją dėl, pavyzdžiui, rasės, neįgalumo ir lytinės tapatybės, arba žmonės, dirbantys prastai apmokamuose darbuose, kuriuose nepaprastai sunku įrodyti diskriminaciją, nediskriminavimo įstatymo nėra saugomi. Nestebina, kad įstatymai, sukurti remiantis tokiomis strategijomis,

nesugeba apginti žmonių, kurie linksta į visuomenės atstumtųjų kategoriją. Šie žmonės, kasdien susiduriantys su didžiausiu ekonominiu pažeidžiamumu, nėra išaukštinami kaip „nusipelnę darbuotojai“, kuriems į pagalbą skubėtų nediskriminavimo įstatymų šalininkai.

Neapykantos nusikaltimų įstatymai dar tiesmukiškiau rodo, kad nusikaltėlio perspektyvos supratimas apie priespaudą yra labai ribotas. Neapykantos įstatymai leidžia suvokti smurtą tik kalbant apie individualius nusikaltėlius. Šie įstatymai ir jų rėmėjai vaizduoja smurtą iš tokios perspektyvos, kuri perdėtai sumenkina smurto veikimą ir bando įtikinti, kad geriausias būdas išspręsti šią problemą yra kriminalinių bausmių sistema. Smurtas, kuris yra pagrindinis neapykantos nusikaltimų objektas, yra toks smurtas, dėl kurio kalti nuo normos nukrypę individai, atliekantys smurtinius veiksmus, paskatintus diskriminuojančių asmeninių pažiūrų. Neapykantos nusikaltimų įstatymo šalininkai šitaip remia klaidingą įsitikinimą, kad toks smurtas yra ypač smerktinas tariamai lygybę propaguojančios valstybės akyse ir todėl turi būti baudžiamas ypač griežtai. Žinoma, nėra pagrindo abejoti, kad tokio tipo smurtas yra dažnas ir sukrečiantis. Vis dėlto neapykantos nusikaltimų įstatymų kritikai teigia, kad šie įstatymai nėra tinkamas atsakas. Visų pirma, kaip jau minėta anksčiau, neapykantos nusikaltimų įstatymai neturi atbaidančio efekto: žmonės neskaito teisinių aktų prieš imdamiesi smurtinių veiksmų ir nenusprendžia atsisakyti diskriminacijos įkvėpto smurto dėl to, kad išvengtų didesnės bausmės. Neapykantos nusikaltimų įstatymai nepadidina ir negali padidinti išgyvenimo galimybių tiems žmonėms, kuriuos jie tariamai gina.

Antra, neapykantos nusikaltimų įstatymai sustiprina ir pateisina kriminalinių bausmių sistemą – sistemą, kurios taikiniai tampa tie patys žmonės, kuriuos įstatymas tariamai turėtų ginti. Kriminalinių bausmių sistema buvo sukurta remiantis tais pat diskriminaciniais įsitikinimais (rasizmu, seksizmu, homofobija, transfobija, įgalizmu, ksenofobija), kuriuos šio įstatymo šalininkai norėtų panaikinti, ir dėl to nuolat juos atgamina. Ir tai nėra jokia smulkmena, turint omeny spartų JAV kriminalinių bausmių sistemos augimą per pastaruosius kelis dešimtmečius bei lyties, rasės ir įgalumo skirtumus tarp tų, į kuriuos ši sistema nutaikyta. Jungtinės Valstijos šiuo metu yra įkalinusios 25 procentus pasaulio kalinių, nors šalies gyventojų skaičius sudaro tik 5 procentus pasaulio populiacijos. Įkalinimas Jungtinės Valstijose nuo 1980-ųjų padidėjo keturis kartus ir vis dar auga, nepaisant to, kad smurtinių nusikaltimų ir nusikaltimų nuosavybei skaičius mažta nuo 1990-ųjų. Jungtinės Valstijos turi didesnę kada nors užfiksuotą įkalinimo procentą nei bet kuri kita šalis. 2008-ųjų raportu pranešama, kad Jungtinėse Valstijose šiuo metu įkalinamas kiekvienas šimtas gyventojas.

Įkalinimą žymi didžiuliai rasiniai, lyties, įgalumo ir tautybės skirtumai. Vienas iš devynių juodųjų vyrų tarp 20 ir 34 metų yra įkalintas. Nors vyrų skaičius kalėjimuose vis dar gerokai didesnis nei moterų, moterų įkalinimo procentas auga žymiai greičiau, ir tai labiausiai susiję su bausmių pakeitimais, atsiradusiais kaip „karo prieš narkotikus“ dalis, įskaitant privalomas minimalias bausmes dėl narkotikų. Kaip manoma, 27 procentai federalinių kalinių neturi pilietybės. Tikslų įkalintų neįgaliųjų skaičių nustatyti sudėtinga, bet akivaizdu, kad didžiulė medicininės priežiūros stoka kaliniams, žmonių su psichinėmis ligomis iškeldinimas iš gydymo įstaigų nesuteikiant pakankamos priežiūros namuose bei savarankiškas medikamentų vartojimas tuos skaičius augina.

Tad ką iš tiesų reiškia siekti kriminalines bausmes skatinančių įstatymų, tariamai mėginant apsaugoti marginalizuotas grupes nuo smurto, jeigu turime galvoje šį masinio įkalinimo ir spartaus kalėjimų augimo, kuris taikosi į tas pačias tradiciškai visuomenės pakraščiuose esančias grupes, kontekstą? Šis argumentas buvo ypač efektyviai iškeltas tų kritikų, kurie ragino pažvelgti į šiuolaikinio lesbiečių ir gėjų teisių judėjimo ištakas prieš policiją nukreiptame aktyvizmo judėjime septintajame-aštuntajame dešimtmetyje, ir kurie klausė: „Kaip galėjo nutikti, kad dabartinis gėjų ir lesbiečių teisių aktyvizmas šitai dera su neoliberaliu „įstatymo ir drausmės“ požiūriu?“. Ar „Stonewall“ riaušių ir „Compton“ kavinės sukilimo prieš policiją veteranai būtų galėję nuspėti, kad vos po kelių dešimtmečių LGBT teisės reformuotojai parems „Matthew Shepard ir James Byrd, Jr. neapykantos nusikaltimų prevencijos aktą“, įstatymą, pagal kurį milijonai dolerių skiriami tam, kad padidintų policijos ir prokurorų išteklius? Ar jie būtų galėję įsivaizduoti, kad policija bus vadinama queer ir trans žmonių gynėja nuo smurto, kol įkalinimas ir policijos žiaurumas kils neregėtu greičiu? Neoliberalus diskriminacijos ir smurto perinterpretavimas, kuris drastiškai pakeitė ir iš pašaknų pakirto pasipriešinimo prieš ekonominę išnaudojimą ir valstybės smurtą strategijas, sukūrė šią siaurą teisinę reformą, kuri ignoruoja ir taip nejučia prisideda prie skriaudos ir smurto, kiekvieną dieną patiriamo queer ir trans žmonių, kovojančių su rasizmu, įgalizmu, ksenofobija, transfobija, homofobija ir skurdu.

Šie klausimai ypač aktualūs trans žmonėms, žinant mūsų besitęsiančią kovą su policijos profiliavimu, priekabiavimu, smurtu ir dideliu jaunimo bei suaugusiųjų įkalinimo procentu. Trans žmonių populiacija yra neproporcingai skurdi dėl diskriminacijos įdarbinimo srityje, šeimos atsisakymo ir sunkumų siekiant išsilavinimo, medicininės pagalbos ir socialinių paslaugų. Šie faktoriai didina tikimybę, kad mes įsitrauksime į nelegalius veiksmus tam, kad

išgyventume, o tai, kartu su policijos profiliavimu, sukuria aukštą mūsų kriminalizavimo lygį. Trans žmonės tiek moterų, tiek ir vyrų kalėjimuose susiduria su nepakenčiamu priekabiavimu, medicininio aplaidumu ir smurtu. Tiek kaliniai, tiek ir moksliniai tyrėjai nuolat praneša apie smurtą prieš trans moteris vyrų kalėjimuose, o advokatų ir anksčiau kalėjusių žmonių liudijimai teismuose atskleidžia prievartinės prostitucijos, seksualinės vergijos, seksualinės prievartos, ir kitokio smurto tendencijas. Trans žmonės, kaip ir visi kiti, uždaryti į moterų kalėjimus, tampa lytine diskriminacija paremtu smurtu, tokio kaip seksualinė prievarta ir išprievartavimas – dažniausiai vykdomo pataisos įstaigos darbuotojų – aukomis. Žmonės, uždaryti į moterų kalėjimą, bet kalėjimo darbuotojų matomi kaip pernelyg vyriški, susiduria su žymiai didesne priekabių ir papildomų bausmių, tokių kaip, pavyzdžiui, psichologiškai žalinga izoliacija, rizika, nes yra apkaltinami tariamais homoseksualaus kontakto draudimo pažeidimais. Šios kalinės taip pat susiduria su didesne smurto rizika dėl nepalankios reakcijos į jų neatitikimą lyties normoms.

Kadangi kriminalinių bausmių sistema yra svarbus rasinio ir lytinio smurto šaltinis, jos išteklių ir bausmių galimybių padidinimas nesumažins smurto, nukreipto į trans žmones. Kuomet neapykantos nusikaltimų įstatymų šalininkai pateikia kriminalines bausmes kaip sprendimą trans žmonių patiriamam smurtui atremti, jie yra įtraukiami į iškreiptą logiką, teigiančią, kad kriminalinės bausmės sukuria saugumą, nors iš tikrųjų akivaizdu, kad kalėjimai yra didžiulio smurto vieta. Kriminalinės bausmės negali būti transfobijos stabdymo metodas, kol kriminalinių bausmių sistema yra pats reikšmingiausias smurto prieš trans žmones kaltininkas. Situaciją, kai neapykantos nusikaltimų įstatymų rėmimas tampa paskata bausmių sistemos plėtrai, daugelis kritikų pateikia kaip kooptacijos pavyzdį, kuomet pasipriešinimo judėjimai, atkreipiantys dėmesį į tam tikras blogas sąlygas ar smurto atvejus, tampa pagrindu kurti tiems patiems mechanizmams, prieš kurias yra nukreipti. Naujas įpareigojimas bausti transfobiškus žmones yra pridedamas prie ištiso arsenalo pateisinimų sistemai, kuri visų pirma uždaro ir šitaip sunaikina skurstančių, spalvotųjų žmonių, etninių mažumų, neįgaliųjų, imigrantų gyvenimus ir kuri naudoja seksualinį smurtą kaip vieną iš kasdienių disciplinos priemonių prieš visų lyčių žmones.

Neapykantos nusikaltimų ir nediskriminavimo įstatymų logika, neišskiriant ir tų įstatymų šalininkų, kurie pripažįsta, kokios ribotos šios intervencijos yra kaip metodas padidinti trans žmonių išgyvenimo šansus, dažniausiai remiasi tuo, jog galimybė įvardyti savo diskriminacijos ir smurto patirtis įstatymuose mums yra ypač svarbi. Tačiau įsitikinimas, kad

galimybė būti įvardytiems turi pozityvų poveikį trans žmonių gerovei, turi būti gerai permąstytas, suvokiant, kad tariami tokio įvardijimo privalumai suteikia dar didesnių galimybių kenksmingoms sistemoms įtvirtinti save kaip teisėtas ir gerbiančias lygybę, tuo tarpu nenustojant mūsų naikinti. Neapykantos nusikaltimų ir nediskriminavimo įstatymai deklaruoja, kad bausmių sistemos ir ekonominiai mechanizmai nėra transfobiški, tačiau iš tiesų šie įstatymai ne tik nesugeba išnaikinti transfobijos, tačiau net ir sustiprina sisteminių jos veikimą.

Ši analizė parodo, kad teisinėmis reformomis, kurios tik užkamšo egzistuojančių sistemų diskriminacines skyles, bet neliečia labiausiai smurtinių veiksmų, turi susirūpinti daugelis šiandienos socialinių judėjimų. Pavyzdžiui, kalėjimų panaikinimo aktyvistai Jungtinėse Valstijose teigia, kad kalėjimo reformos projektai, kuriais dažniausiai siekiama sumažinti tam tikrą smurtą ar neteisybę penitencinėje sistemoje, visuomet veikia taip, kad išlaikytų ir išplėstų įkalinimo mastą. Kalėjimų reformos, skirtos sumažinti įvairius kenksmingus aspektus, tokius kaip, pavyzdžiui, lytinė ir seksualinė prievarta, medicininis aplaidumas ir piktnaudžiavimas bei perpildymas įnamiais, dažnai yra kuriamos gero linkinčių žmonių, kurie nori sumažinti gyvenimo baisumus kalėjimuose. Vis dėlto šios pastangos reformuotis ne kartą buvo inkorporuotos į kalėjimų plėtros projektus, pajungtos kaip pateisinimas tam, kad būtų galima pastatyti ir pripildyti vis daugiau ir daugiau kalėjimų. Kalėjimų panaikinimo aktyvistai perspėja, kad sistema, nuo pat pradžių sumodeliuota kaip rasistinės kontrolės per išstrėmimą ir bausmę technologija, panaudos bet kokius argumentus tam, kad pasiektų savo tikslą. Nesenas pavyzdys, ypač įdomus feminizmui ir trans aktyvistams, yra 2003 m. „Nacionalinis išprievartavimų kalėjimuose panaikinimo aktas (NIKPA)“⁶. Nors išleistas tam, kad užkirstų kelią seksualinei prievartai, NIKPA yra naudojamas tam, kad būtų galima papildomai nubausti kalinius, užsiimančius savanoriškais intymiais santykiais, net ir tokiais veiksmais, kaip, pavyzdžiui, laikymasis už rankų. Kalėjimų panaikinimo aktyvistai, vykdantys kalinių palaikymo darbą, atkreipia dėmesį, kad pagrindiniai šio akto įrankiai yra bausmės, tad jie tapo tiesiog nauja bausmių sistemos arsenalo dalimi, naudojama tam, kad įkalinimo laikas būtų prailgintas, kad būtų galima kabinėtis prie spalvotųjų, queer ir trans kalinių ir kad būtų išplėstas įkalinimas. Nėra aišku, ar šios naujos taisyklės sumažino seksualinio smurto atvejų, bet akivaizdu, kad jos padidino bausmių apimtį. Tad aktyvistai, svarstantys galimybę imtis teisinės reformos kaip kovos įrankio, turi būti išskirtinai budrūs sprenddami, ar jų veikla tik sustiprina ir plečia įvairių sistemų galimybes skriausti žmones, ar iš tiesų prisideda prie mėginimo sunaikinti tas galimybes.

Tiek kalėjimų, tiek ir imigracijos reformų srityje trans aktyvistai išreiškia susirūpinimą dėl grėsmės, kurią kelia populiacijos dalinimas remiantis idėjomis apie tai, kas yra „vertingas“ ar „nevertingas“ subjektas. Kampanijos, kurių objektas yra „sunkiai dirbantys“ (kodas tiems, kuriems nereikia socialinės ir būsto paramos) bei „įstatymų besilaikantys“ (kodas tiems, kurie išvengė kriminalinių bausmių sistemos spąstų) imigrantai, arba tos, kurios formuluoja imigracijos problemas pagal šeimos vieneta, paremtą hetero-patriarchaliniais konstruktais, toliau stigmatizuoja tuos, kurie netelpa į „vertingųjų“ lentyną, ir sukuria tokias politines strategijas, kurios padeda tik mažam ratui – nuskriaustosios grupės grietinėlei. Taip pat kampanijos, kurios užsiima įkalintaisiais, tačiau kreipia dėmesį tik į tuos, kurie buvo pasodinti dėl nesmurtinių nusikaltimų – į „politinius“ kalinius ar žmones, reabilituotus atsiradus daugiau įkalčių, rizikuoja patobulinti sistemą taip, kad pateisintų daugelį jos vykdomų veiksmų ir panaikintų tik akivaizdžiausius prieštaravimus. Daugeliui pasipriešinimo judėjimų yra svarbios trys teisinės reformos projektų problemos. Pirma, šie projektai keičia tik tai, ką įstatymai tvirtina sistemą darant, bet ne jos tikrąją įtaką. Antra, jie patobulina sistemą taip, kad jos taikiklyje ir toliau atsiduria labiausiai pažeidžiami žmonės ir tik dalinai arba laikinai nuo jos įtakos yra apsaugomi mažiau pažeidžiami. Galiausiai teisinės reformos projektai neretai suteikia argumentų ir pateisinimų kenksmingos sistemos plėtrai.

Alano Freedmano kritika vadinamajai „nusikaltėlio perspektyvai“ leidžia suprasti, kaip į diskriminaciją orientuotos teisinės reformos strategijos, siekiančios uždrausti tam tikros kategorijos naudojimą tam tikrų sprendimų kontekste (ką pasamdyti, o ką atleisti, kam suteikti apgyvendinimą, o ką išvyti iš namų), neteisingai suvokia rasizmo, įgalizmo, ksenofobijos, transfobijos, seksizmo ir homofobijos veikimo principus. Freemanas parodo, kaip nediskriminavimo įstatymai nesugeba atitaisyti žalos, kurią jie norėtų atitaisyti, ir iš tiesų tik sustiprina sistemas, nelygiai padalinančias išgyvenimo galimybes. Galios ir pasipriešinimo teorijos, kuria remiasi šitokios įstatyminės reformos, permąstymas leidžia mums atkreipti dėmesį ir į kitas teisines sistemas, kurios sukuria struktūrinį nesaugumą bei sutrumpina trans žmonių gyvenimo trukmę, bei pasvarstyti apie alternatyvius įsikišimo metodus. Kaip aiškinu tolimesniuose šios knygos skyriuose, atidus žvilgsnis į teisinės sistemos, kuri tvarko gyvenimo pokyčius visos populiacijos lygiu, veikimą, ar tai būtų socialinės apsaugos, bausmių, sveikatos apsaugos, ar imigracijos sistemos, gali atskleisti, kaip įstatymai veikia rūšiuodami žmones į grupes, kurios susiduria su skirtingais saugumo ir nesaugumo lygiais. Pažvelgę į teisinio visuomeninių normų administravimo taškus, galime suprasti, kodėl ištisos žmonių grupės turi šitokių visa persmelkiančių socialinio atstūmimo bei įkalinimo patirčių. Iš

šios perspektyvos galime kurti strategijas apie teisinės reformos įrankių panaudojimą kaip dalį platesnės strategijos, skirtos sunaikinti kruvinas kapitalizmo struktūras, tuo pačiu kuriant alternatyvius būdus, kuriais būtų galima patenkinti žmonių poreikius bei organizuoti politinį dalyvavimą. Būtent dėl to, kad pačios populiariausios dabartinės teisinės reformos strategijos akivaizdžiai nesugeba tinkamai imtis spręsti problemų, su kuriomis susiduria trans žmonės, trans patirtis gali pasiūlyti požiūrio tašką, iš kurio galima svarstyti ir apie platesnius neoliberalios socialinių judėjimų kooptacijos per teisinės reformas ir aktyvizmo institucionalizavimo klausimus bei suteikti galimybę performuluoti į visuomenės pakraščius nustumtų grupių smurto ir skurdo problemas taip, kad galėtume rasti naujų būdų įsikišti.

Šis tekstas, tai skyrius iš knygos [Normal Life: Administrative Violence, Critical Trans Politics and the Limits of Law](#) (2011). Iš anglų kalbos vertė Rasa Navickaitė, kalbos redaktorė Neringa Dangvydė. Žurnalas „[Dilgėlė](#)“, 2014.